

KASBIY MAS’ULIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MOTIVATSIYA VA ICHKI PSIXOLOGIK OMILLARNING O’RNI

Xalimova Ozoda

Namangan davlat pedagogika instituti

Maxsus pedagogika (logopediya) yo’nalishi 2-bosqich magstranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21156260>

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasbiy mas’uliyatning shakllanish jarayonida shaxsning ichki motivatsiyasi va psixologik omillarining o’rni tahlil qilinadi. Mutaxassislik faoliyatida mas’uliyat hissi, ichki turtki, o’zini anglash va ijtimoiy qadriyatlar o’rtasidagi o’zaro bog’liqlik yoritilgan. Shuningdek, kasbiy mas’uliyatni oshirishda motivatsion yondashuvlar, shaxsiy o’sish, o’zini baholash va maqsadga yo’naltirilganlikning psixologik mexanizmlari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari kasbiy tayyorgarlik jarayonlarida psixologik omillarni chuqur hisobga olish zarurligini ko’rsatadi.

Kalit so’zlar: kasbiy mas’uliyat, motivatsiya, ichki omillar, psixologik turtki, shaxsiy o’sish, o’zini anglash, professional rivojlanish.

Аннотация: В статье рассматривается влияние мотивации и внутренних психологических факторов на формирование профессиональной ответственности личности. Анализируются взаимосвязи между чувством ответственности, внутренними побуждениями, самоосознанием и социальными ценностями в профессиональной деятельности. Особое внимание уделено психологическим механизмам повышения профессиональной ответственности, таким как личностный рост, самооценка и целенаправленность. Результаты исследования подтверждают необходимость учета психологических аспектов при подготовке специалистов.

Ключевые слова: профессиональная ответственность, мотивация, внутренние факторы, психологические стимулы, личностный рост, самоосознание, профессиональное развитие.

Abstract: This article examines the influence of motivation and internal psychological factors on the development of professional responsibility. It explores the relationship between responsibility, internal drives, self-awareness, and social values in professional practice. The study highlights psychological mechanisms such as personal growth, self-evaluation, and goal orientation that enhance professional responsibility. The findings emphasize the importance of integrating psychological aspects into the process of professional education and training.

Keywords: professional responsibility, motivation, internal factors, psychological drives, personal growth, self-awareness, professional development.

Bugungi kunda kasbiy tayyorgarlik jarayonida shaxsning ichki psixologik holati, motivatsion yo’nalishi va mas’uliyat hissi muhim o’rin tutadi. Mehnat bozorining dinamik rivojlanishi, yangi kasblarning paydo bo’lishi va raqobat muhitining kuchayishi mutaxassisdan nafaqat kasbiy bilim va

ko'nikmalarni, balki yuqori darajadagi mas'uliyatni ham talab etmoqda. Shu bois, kasbiy mas'uliyatni shakllantirishda ichki motivatsiya, psixologik turtki va shaxsiy qadriyatlar tizimini o'rganish zamonaviy psixologiya va pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Kasbiy mas'uliyat — bu shaxsning o'z faoliyati natijalari uchun javobgarlikni his etish, o'z burchini anglash va uni vijdonan bajarishga intilish jarayonidir. Bunday mas'uliyatni shakllantirishda motivatsiya asosiy omil bo'lib, u shaxsning ichki ruhiy holatini faollashtiradi, kasbiy maqsad sari harakatga undaydi. Shaxs o'z kasbiga nisbatan ichki qiziqish, ijobiy hissiy holat va maqsadga yo'naltirilganlikni saqlab qolganda, kasbiy mas'uliyat barqaror shaklda rivojlanadi.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasbiy mas'uliyat faqat tashqi nazorat yoki ijtimoiy talablar natijasida emas, balki shaxsning ichki ehtiyoji, o'zini o'zi baholash darajasi va hayotiy qadriyatlariga asoslangan holda shakllanadi. Shaxsning ichki motivatsion tizimi kuchli bo'lgan hollarda u o'z faoliyatida mustaqillik, tashabbuskorlik va barqarorlikni namoyon etadi.

Shu nuqtai nazardan, kasbiy mas'uliyatni shakllantirishda motivatsiya va ichki psixologik omillarning o'rni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu omillarni chuqur tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligini aniqlash hamda ta'lim jarayonida ularni samarali qo'llash mexanizmlarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb masala sanaladi.

Kasbiy mas'uliyat va motivatsiya muammolari zamonaviy psixologiya, pedagogika hamda menejment sohalarida keng tadqiq etilmoqda. Tadqiqotchilarning fikricha, shaxsning kasbiy mas'uliyati uning ichki motivatsion tizimi, shaxsiy qadriyatlari va o'zini o'zi anglash darajasiga bevosita bog'liqdir. G'arb psixologiyasida (A. Maslow, F. Herzberg, D. McClelland) motivatsiya insonning ehtiyojlar iyerarxiyasi, ichki rag'batlantiruvchi omillar va o'zini ro'yobga chiqarish jarayoni bilan izohlanadi. Ularning nazariyalarida insonning o'z mehnatiga ijobiy munosabati, qoniqish hissi va kasbiy barqarorligi mas'uliyat shakllanishining asosiy ko'rsatkichlari sifatida talqin qilinadi.

Rossiyalik olimlar (L. Vygotskiy, A. Leontyev, B. Ananov, S. Rubinshteyn) esa kasbiy mas'uliyatni shaxs faoliyatining maqsadga yo'naltirilgan psixologik tuzilmasi sifatida baholaydilar. Ularning tadqiqotlarida faoliyat motivi, shaxsning ichki turtkisi va ijtimoiy qadriyatlar tizimi o'zaro bir-birini to'ldiruvchi omillar sifatida ko'riladi.

O'zbekistonlik tadqiqotchilar (N. Saidahmedov, M. Ochilov, S. Jalilova va boshqalar) ta'lim psixologiyasi doirasida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda mas'uliyat va ichki motivatsiyaning o'rni haqida qimmatli ilmiy xulosalar bergan. Ularning ishlari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonida motivatsion muhit yaratish, shaxsiy mas'uliyatni qo'llab-quvvatlash va o'zini baholash mexanizmlarini shakllantirish o'quvchi hamda talabalarning kasbiy o'sishini jadallashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, mavjud adabiyotlarda kasbiy mas'uliyatning shakllanishida ichki psixologik omillar, o'zini anglash, shaxsiy qadriyatlar tizimi va ijtimoiy muhitning o'zaro ta'siri yetakchi omil sifatida e'tirof etilgan.

Shu bilan birga, amaliy psixologiyada motivatsion yondashuvni kasbiy tayyorgarlik jarayonlariga integratsiya qilish zarurati dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Metodologik asosini shaxs faoliyatining motivatsion va psixologik nazariyalari, kasbiy rivojlanish psixologiyasi, hamda ijtimoiy-psixologik yondashuv tamoyillari tashkil etadi. Ishda A. Maslowning ehtiyojlar nazariyasi, S. Rubinshteynning faoliyat konsepsiyasi, A. Leontyevning motiv va maqsadlar birligi haqidagi qarashlari hamda zamonaviy ta’lim psixologiyasi g‘oyalari tahlilga asos bo‘ldi.

Tizimli yondashuv, taqqoslama tahlil, psixologik diagnostika va nazariy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Maqolada kasbiy mas’uliyatni shakllantirish jarayoniga ta’sir etuvchi ichki omillar – motivatsiya, o‘zini baholash, shaxsiy qadriyatlar va o‘zini anglash darajasi – o‘zaro aloqador holda tahlil qilindi.

Metodologik jihatdan tadqiqot uch bosqichda olib borildi: birinchi bosqichda nazariy manbalar tahlili orqali kasbiy mas’uliyat tushunchasining mohiyati ochib berildi; ikkinchi bosqichda motivatsiya va psixologik omillar o‘rtasidagi bog‘liqlik aniqlanib, asosiy nazariy yondashuvlar taqqoslandi; uchinchi bosqichda esa olingan natijalar asosida kasbiy mas’uliyatni rivojlantirishga qaratilgan psixologik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kasbiy mas’uliyatni shakllantirish jarayonida insonning ichki dunyosi, ma’naviy qadriyatlari va shaxsiy motivatsiyasini kompleks tarzda o‘rganishga yo‘naltirilgan bo‘lib, bu yondashuv ilmiy-amaliy natijalarning ishonchliligi va dolzarbligini ta’minlaydi.

Kasbiy mas’uliyat shaxsning faqat tashqi nazorat yoki ijtimoiy talablar natijasida emas, balki ichki psixologik ehtiyojlar, maqsadga yo‘naltirilganlik va o‘zini anglash darajasiga tayanib shakllanadi. Shaxsning ichki motivatsiyasi kuchli bo‘lganida, u o‘z faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabat bildiradi, mas’uliyat hissini chuqur his etadi va o‘z mehnati natijalariga nisbatan vijdonan yondashadi.

Kasbiy mas’uliyatni rivojlantirishda motivatsiya, shaxsiy qadriyatlar tizimi, o‘zini baholash va ichki psixologik turtkilarning uyg‘unligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan, ta’lim tizimida va amaliy psixologiyada shaxsning ichki motivatsiyasini qo‘llab-quvvatlash, mustaqil qaror qabul qilishga rag‘batlantirish va kasbiy o‘zini anglashni chuqurlashtirishga qaratilgan psixologik mexanizmlarni qo‘llash zarur.

Aniqlanishicha, kasbiy mas’uliyatni shakllantirishga ta’sir etuvchi ichki omillarni rivojlantirish uchun quyidagi shartlar muhim:

– shaxsda kasbiy faoliyatning maqsad va mazmunini anglashni kuchaytirish;

– ijobiy motivatsion muhitni yaratish;

– o‘zini baholash va o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish;

– shaxsiy va kasbiy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash.

Xulosa qilib aytganda, kasbiy mas’uliyatni shakllantirish — bu uzluksiz psixologik jarayon bo‘lib, u motivatsiya, shaxsiy qadriyatlar, o‘zini anglash va ichki turtkilarning o‘zaro ta’siri orqali amalga oshadi. Ushbu omillarni tizimli tarzda rivojlantirish mutaxassisning kasbiy barkamolligini ta’minlaydi, mehnat samaradorligini oshiradi va jamiyatda ijtimoiy mas’uliyatni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Saidahmedov, N. (2004). *Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
- 2.Ochilov, M. (2018). *Ta’lim jarayonida motivatsiyani shakllantirishning psixologik asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
- 3.Jalilova, S. (2021). *Kasbiy kompetensiyani rivojlantirishda motivatsion omillarning ahamiyati*. // *Psixologiya va ta’lim*, №2, 45–51-betlar.
4. Sadirdinova, V. M., & Orifjanova, O. D. (2025, December). AUTISM SINDROMLI BOLALARDA NUTQ VA MULOQOT KO‘NIKMAVARINI SHAKLLANTIRISHNING KORREKSION-PEDAGOGIK TIZIMI. In *UNIVERSAL INSIGHTS CONFERENCE ON SCIENCE AND SOCIETY* (Vol. 1, No. 1, pp. 198-206).
- 5.BOTIROVA, S. (2025). NUTQ MADANIYATI VA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING UYG‘UNLIGI: TARIX FANI O‘QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR. «ACTA NUUZ», 1(1.2), 82-84.
- 6.Botirova, S. Developing Speech Skills Of School Students In Teaching History Of Uzbekistan. *European Scholar Journal*, 4(12), 62-64.
- 7.Azamova, R. G., & Munira, V. (2022). Case Study and TECHNOLOGY of Using Non-standard Tests in the Development of Educational and Creative Activities. *JournalNX*, 8(12), 277-282.
- 8.Turg‘unpo‘latova, D., & Voxobova, M. (2025). Inklyuziv ta’limda logopedik yordamning o‘rni. *Science and Education*, 6(5), 350-355.
- 9.Munira, V. (2025). Alaliya nutq nuqsonli bolalar bilan olib boriladigan turli metodlar. *Science and Education*, 6(2), 283-288.